

# Szindbád

Magyar film

...halkított hangon, mint-ha csak a maga mulattatására tenné, tele hazudta a fejeket, a lelkeket, a szíveket hangulatokkal, színekkel, elgondolkodásra való szavakkal... — így tűnődik Krúdy ezeregyéjszakájában Szindbád a másvilágon, ahol a nők hatalmas megszünik, így tűnődik a nőkről és önmagáról.

Százheten voltak, akik viszontszerették őt, százhet nő, s még százhétnél is többen azok, akiket ő mind szeretni szeretett volna.

Mert a világ tágas. Tele van Obudával, Podolinnal, völgyekbe bújtt kisvárossal, tele a világ pest-budai utcáskával. Ezek az obudák, podolinok, városkák, sikátorok meg tele asszonnal, Lánnal, özvegyvel, kisasszonnal, szolgálóval, Szindbádnak pedig sok az ideje. Ezeregy éjszakája van, ezeregy alkonyi órája, dele, hajnala, ezeregy ideje, amit mind a nőkre költhet, a besurranásra hozzájuk és a megszökődésre tőlük.

Az övé a világ és övé az idő. Szindbád hajós, kalandor, nyugtalan, hűtlen, Szindbád mindent elhíhet és mindent elhisz, Szindbád ezeregszer csal és ezeregszer csalódik. Szindbád a nők bolondja és elbolondítója.

Szindbád férfi és boldogtalan.

„Gazember volt, a közép-korban valamennyi börtönt végigülte volna, orrát, fülét levagdalták volna, és mindig azt hitte, igazat mondott.” Krúdy mondja róla.

Szindbád Krúdy Gyula Don Juanja. Szinte ugyanazt mondja, amit Moliere elmondott a maga Don Juanjával: „...történjék akármi, ha szeretnivalót látok, nem zárhatom el a szívemet és ha tízezer szívem volna is, egy szép arc kérésére valamennyit odaadnám”. Krúdy ezt mondja a magáról: „...szeretett kézeket, hajjakat, női neveket, asszonyhangokat és simogatásokat... szeretett volna nagybetű lenni az imádságban, ameytet a nők kedveseikért mondanak a ferencieknél...” És Szindbád sok halála közül az egyik egy pokol-rémű, boszorkány-járta élen szinte ugyanolyan, mint Don Juan halála — mert

Szindbád minden nőbe belehal és minden nő szerelmével feltámad. „Denevér suhant, mint valami remegő sóhajtas, mintha ezen az éjszakán temett volna valakinek a boldogtalan múltjából, bagoly huhogott valamerre a bástyan... aztán különböző öreg-asszonyok közeledtek feléje a réten, olyan alatomos lépésekkel, mintha csalánbokrok indultak volna meg az éjszakában” — ilyen iudéres Szindbád egyik halála a sok közül. És Don Juané? Nagy dörgéssel és villámlással a mennykő Don Juanba csap, a föld megnyílik és elnyeli, nagy láng csap fel onnan, ahova bukott, inasa pedig elmondja a sírbeszédet: „A megbántott ég, a megszegett törvények, az elcsabított leányok, a megvalázott családok, a megszegyentett szülők, a törbevitett asszonyok, a felbőszült férjek — meg lehet elégedve mindenki!”.

Aki Krúdy hangulatait, színeit, elgondolkodásra való szavait szereti, aki Szindbád pillangó-újtját réteken, sirtéren, hálókamrákon, kocsmák lámpája, vacsoraasztalok nyájas petróleumfénye körül szívesen követi, aki veletart denevér-csapongásaiban s akinél Szindbád életeiről és halálairól megvan a maga megbocsátó-elítelő véleménye, az most mind meg lehet elégedve. Most, hogy ezekkel a hangulatokkal, színekkel, szavakkal, kicsapongásokkal és áhítatokkal filmen találkozunk, Huszárik Zoltán—Sára Sándor—Jeney Zoltán—Latinovits Zoltán filmjében, a Szindbádban. A szétparolgozó, szétporzó Krúdy-novellákat összefűző és szétpertető rendező: Huszárik, a Krúdy álomvilágát, az ábrándokat, illúziókat és ilatokat is fényképezni tudó operátor: Sára, a tájak, gözülő fazekak, szoknyák, fodrok, szőke hajszálak Krúdy-zenéjét halló Jeney, és a kíméletlen írájú, behízelgősen kegyetlen Krúdy-hős megszemélyesítője: Latinovits nevét azért kell egyelőszetre említeni e film szülőiként, mert együtt lélegzenek ők négyen a filmben, együtt és ugyanabból a levegőből, a Krúdyéból.

Nem könnyű légkör ez, mert sűrű és ritka, mert magaslattal tiszta és bűnösen kénköves. A súlyát folyvást változtató légkör, hol játékos, hol drámai, egyszer délibábokat úsztató, máskor sziklával hajigáló. Krúdy világa egy mondaton belül változtatja meg magát átszellemültből, légiesből vastagon tárgyiasá: „a háztetőkön ködből való kéménvseprők járnak a nedves holdfényben” — háztetőnek, ködnek, kéménvseprőnek, holdsugárnak, összegeveztetetetlen minőségeknek a találkozása, az összeolvadása minden mondata, minden képe, minden hangulata és minden tartalma. Művének ez a varázsa, a képzeletnek és a valóságának ez az állandó egymásba öltése, költszinek és köznapinak, megfoghatatlannak és tárgyszerűnek, reálisnak és irreálisnak, finomnak és közönségesnek ez az egymásba szövése. Mintha fényzárral varrná a gombot szemtek és ördögök ingére. Hogyan lehet az ő nem vegyülő elemekből álló, mégis csodálatosan összecsenező világát filmen megteremteni?

Lehet. Nemcsak megteremteni, hanem újja is teremteni, nemcsak emlékként földidézni, hanem eleven élménnyé tenni. Huszáriknak, Sárának, Jeneynek, Latinovitsnak, az egész Szindbád-filmnek sikerül. Lehet egy hegyvidéki városka szállodaszobáját olyannak mutatni berendezésben, beállításban, tárgyokban, hangulatában, lehet ebben a szobában úgy viselkedni, hogy érezni a szoba fűtetlenségét, savanyúra hűlt dohányfüstjét, benne megesett szerelmek titkát, át-

utazó lakója férfi-magányát, árvaságát, kalandra készülő-dését. Lehet boldog, könnyű, könnyelmű, csapongó filmpillanatokot úgy szerezni, hogy férfi-borongás, férficsalódottság, boldogtalanság bujkál a játszadozásban. Lehet egy tetszhalott holttestet úgy kocsikáztatni asszonyi portáról asszonyi portára, nyugtot nem leletve vele, úgy utaztatni az árvát téli tájakra, úgy megborsóztatni a néző hátát, hogy mosolyognia kell. Lehet idült úgy teremteni, hogy kileli az embert tőle a hideg, lehet egy férfi-tipust úgy megszerettetni, hogy az ember kizárja őt a szívéből, lehet úgy megsajnálattatni, hogy az ember azt mondja: úgy kell neki.

Akik ezt a filmet csinálták: rendezték, fényképezték, játszzák, zenéjét szerették és összeállították, tudnak valamit tárgyak, tájak, gondolatok, emberek és anyagok belső életéről. Egy hűslevesen gyűrűző, arany zsricepp igazán anyagi dolog, egy velőcsont rezgő, síkos anyaga talán még ennél is anyagibb. Ezen a filmen a zsír, a csont, a hús, a velő, véres kötényű székálló legények félbe vágott marhája mégis a szellemében, az izeiben, a szagában, majdhogynem az eszméjében jelenik meg. Egy mécs-láng, lányok finom körtánca virágok között, egy árnyék a falon, befagyott tavak fölött a ködfátyol igazán megfoghatatlan, illanó, átszellemült jelenség. Ezen a filmen árny, köd, láng vastag anyagi szerkezetében jelenik meg, az ártatlan, lenge körtánc olyan érzeki, mint egy nászjé. Városok, templomok, romok, fakeresztek fölött az idő úgy suhan, hogy rétegekben rakódik rájuk, mint a kővonulatok. Az időnek mázsás súlya van, egy hegy pedig úgy lebeg a táj fölött, mint a vízió.

Ez a film az, aminek húsz éven át Szindbádról szóló novelláit Krúdy Gyula írta: lazán is szoros egységbe álló látomás, mindig előről kezdődő, de mindvégig folyamatos összefüggés. Megnevezhetetlen honvágy valami után, amiből újra meg újra elvágyódni kell, fénykörbe vonása egy kornak, egy férfi-egyénségnek, amely tele van árnyékkal, megilletődött főhajtás egy álomvilág előtt, amely a valóságban kevéssé tiszteltre méltó. Tűnődő nosztalgiai, amelyek nyomában ott lépked, keményen ott kopog a saját ítéletük. Ezeregyéjszaka, ki-kiélesedő nap-pali fényben, ki-kiábránduló ábrándozás, gyönyörű mese tele szorongató valósággal, álomlátás, amelyből minduntalan fölrezzent a kíméletlen igazság.

Lenkék, Fruzsínák, Paulák, Majmunkák, Setétkék, Angyalkák, Malvinok, Terkák, Violák, Cilinderinék, Búsinék, Georjínák és Mariettek, lehető és lehetetlen nevű százhet és még százhétnél is több nő között, tündérek és banyák között bolyongja végig magányos életeit és kitagadott halálait Szindbád, a hajós, Krúdy novelláiban. Ugyanő és ugyanígy bolyong végig a filmen, amelyben a tenger, Krúdy képzeletének és e filmművészek képzeletének tengere, az Operenciától Budáig ér.

Mátrai-Betegh Béla